

**ПОЯВА ПЕРШИХ РЕЛІГІЙНИХ ГРОМАД
РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У ЗАПОРІЗЬКОМУ
РЕГІОНІ НА ПОЧАТКУ 90-Х РР. ХХ СТ.:
ДО ІСТОРІЇ ПИТАННЯ**

Темою статті є поява перших католицьких релігійних громад у Запорізькому регіоні, зокрема – у обласному центрі, після отримання Україною незалежності у 1991 р.

На нашу думку, це питання є досить актуальним та малодослідженим.

Аналіз джерел показав практично повну відсутність публікацій на цю тематику. Наявні наукові розвідки щодо заснування римо-католицьких парафій у Донецьку, Дніпропетровську, Кременчуку [1,2,3]. У ґрунтовній монографії, яка присвячена становленню та функціонуванню Римо-католицької церкви в незалежній Україні, переважна увага дослідників була сфокусована на західному та центральному регіонах України, оскільки саме там сконцентрована більшість релігійних організацій РКЦ [4].

Після розпаду СРСР населення України ще довгий час продовжувало і продовжує, на жаль, жити в полоні радянських стереотипів, які наголошували, що католики (передусім єзуїти) були в першу чергу поляками, які намагалися насильно «окатоличити» українські землі, змусити забути нашу історію, мову та культуру. Як справедливо зазначає О.Ворон, «специфіка становища РКЦ в Україні полягає у тому, що зазвичай приналежність до католицизму латинського обряду ототожнюється із польською національністю, а сама Церква розглядається як чужий компонент української релігійності» [4].

У січні 1991 р. папа Іван Павло II офіційно відновив діяльність РКЦ в Україні, призначивши Львівським митрополитом

латинського обряду тогочасного апостольського адміністратора з Любачева архієпископа Мар'яна Яворського, Кам'янець-Подільським ординарієм – Яна Ольшанського, а Житомирським ординарієм – Яна Пурвінського.

Зокрема, Кам'янець-Подільська дієцезія охоплювала структури РКЦ Вінницької, Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської, Херсонської, Хмельницької областей та автономної республіки Крим. Через одинадцять років була створена Харківсько – Запорізька дієцезія у складі Дніпропетровської, Донецької та Запорізької областей [5].

У м. Запоріжжя датою заснування першої релігійної громади Римсько-католицької церкви можна вважати 19 квітня 1992 р. Саме в цей день відбулися загальні збори віруючих у кількості 14 чоловік за адресою: м. Запоріжжя, вулиця Будьонного 4а/63 (зараз – вулиця Світла). Місцем знаходження виконавчого органу РКЦ стала квартира по вулиці Красногвардійська (Червоногвардійська) 38/1 (зараз – Перша ливарна) [6].

Значну частину релігійної громади становили етнічні поляки: Єжи Розенбаум, Ведмеденко Ванда, Кшевицька Юзефа, Станух Анджей, тощо. Серед 14 засновників було лише три чоловіка, інші – жінки, переважно пенсіонерки. Найстарішим членом громади була Юзефа Кшевицька 1906 р.н., наймолодшим – Яна Белоус 1973 р.н. [7].

Головою релігійної громади стала Людмила Ковальчик 1949 р.н., яка на той час працювала керівником лабораторії у Запорізькому НДІ Радіозв'язку, а з 1993 року – начальником відділу маркетингу фірми «Коттедж ЛТД». Вона було тісна пов'язана з товариством німецької культури «Відродження» та мала чеське та німецьке коріння.

Зупинимося детальніше на постаті одного з засновників парафії – Єжи Розенбаумі (1919-1997), який народився у Варшаві, вчився у Сорбонні та відбував покарання у СРСР. Його біографія схожа на пригодницький роман, а

коло інтересів викликає щире захоплення: він працював медиком, був шкільним вчителем, знав декілька мов. Доктор педагогічних наук, професор, керівник науково-дослідної лабораторії, викладач кафедри методики викладання філологічних дисциплін Запорізького державного університету, організатор і перший голова Запорізького обласного товариства польської культури ім. А. Міцкевича [8].

Народився Єжи 24 серпня 1919 р. у Варшаві у родині фабриканта. Його батьки Максиміліан та Цецилія були хрещеними євреями. Закінчив гімназію, з 1936 р. навчався на медичному факультеті у Сорбонні, але завершити навчання завадила Друга світова війна. Повіривши обіцянкам, намагався втекти від війни до СРСР, яке «гостинно» зустріло молодого поляка – 8 років концтаборів за нелегальний перехід кордону та підозру у шпигунстві. Відсидівши 22 місяці, був звільнений достроково на підставі договору радянського уряду з польським урядом у еміграції. Він опинився у Кара-Калпацькій АРСР, де працював у лікарні фельдшером [9]. У цьому регіоні знаходилось понад 3,5 тисячі поляків, яких депортував сюди СРСР протягом 1939-41 рр.

У 1944 р. радянські війська увійшли на територію Польщі, почався перший етап реєвакації поляків. Таким чином Єжи Розенбаум опинився у Запорізькій області. З 1946 р. працював вчителем французької мови у школі у м. Запоріжжі. Після отримання у 1954 р. вищої освіти у Харківському державному педагогічному інституті іноземних мов ім. Н. Крупської, захистив кандидатську дисертацію, 1984 – докторську. У Запорізькому педагогічному інституті працював старшим викладачем французької мови, завідувачем кафедри, з 1992 року, коли на філологічному факультеті було введено новий предмет «польська мова», обіймав посаду професора кафедри методики викладання філологічних дисциплін [9].

Бюрократична машина спрацювала досить швидко та вже через кілька місяців католицьку релігійну громаду

було зареєстровано. Як зазначалося у листі виконкому Запорізької міської ради до Запорізької облдержадміністрації від 25.05.1992 № 02-18/541, за результатами перепису населення у м. Запоріжжя проживало понад 1100 громадян польської національності, які можуть бути активними прихожанами РКЦ, у зв'язку з цим виконком просив зареєструвати релігійну громаду [10].

Вже 8 липня 1992 р. розпорядженням представника Президента України у Запорізькій області В. Дем'янова було зареєстровано статут Римсько-католицької громади Кам'янець-Подільської дієцезії м. Запоріжжя [11].

Культової будівлі, як і священика у громади не було. Хоча за радянських часів у м. Запоріжжя з 1923 р. існувала римо-католицька громада, яка мала свою культову будівлю по вул. Грязнова, 97 (перехрестя вулиць Грязнова та Гоголя, 94), але на жаль вона не збереглася [12].

У 1992 році католики збиралися на Богослужіння кожної неділі у квартирі за адресою: м. Запоріжжя, вулиця Будьонного 4а/63. Священиком був ксьондз Марцин (Мартин Янкевич), який одночасно опікувався декількома областями: Дніпропетровською, Харківською, Запорізькою). Священик у ті роки був настоятелем костелу у м. Дніпродзержинськ (Кам'янському). Через декілька місяців богослужіння кожної суботи стали проводитися у ПК ДЄЗ (Дніпровський електродний завод, зараз ПАТ «Укрграфіт»). Як згадувала голова першої релігійної громади РКЦ у м. Запоріжжі Людмила Ковальчик, наприкінці 1992 року громада нараховувала близько 40 парафіян (німці, чехи, поляки, словаки та «окатоличенные украинцы» [13].

За інформацією тодішнього завідуючого відділом у справах релігій Запорізької облдержадміністрації В. Павлюченко, римо-католицька громада виникла на базі об'єднання радянських німців «Відродження». Трохи згодом німці повернулися на історичну батьківщину, й активність почали проявляти поляки [14].

Порівнюючи склад засновників релігійної громади 1992 р. зі списком членів громади 1993 року, ми бачимо, що змінилося майже третина членів парафії. Відсутні прізвища Єжи Розенбаум, Юзефа Кшевицька, Інга Кардашова, Микола Васьков та Людвіга Патлук. Якщо відсутність Юзефи Кшевицької можна пояснити природними причинами (вона була 1906 р.н.), та інші були досить молоді та активні, і можна лише здогадуватися, чому вони не увійшли до оновленого складу парафії.

Натомість з'явилися нові прізвища: Мирошник Галина і Володимир, Захандревич Франц та Антоніна, Туровська Сніжанна, Федорович Тадеуш та Артеменко Неллі [15].

Найбільш авторитетним та впливовим представником громади був професор Єжи Розенбаум. За однією з версій, він навіть не був охрещений і врешті решт розчарувався у відсутності підтримки з боку Польщі, добровільно покинув релігійну громаду РКЦ та зосередив свою діяльність на польському товаристві ім. Адама Міцкевича [16].

У 1993 році в релігійній громаді також з'явився священик на постійній основі, який станом на серпень 2025 р. перебуває у м. Запоріжжі вже 33 роки та провів за цей час велику роботу з розбудови релігійних громад РКЦ. Відповідно до указу єпископа Кам'янець-Подільської дієцезії РКЦ від 26.07.1993 № 367/93, ксьондза Собіло Яна Яновича було направлено до душпастирської праці у м. Запоріжжя [17].

Ян Собіло нині є єпископ-помічник Харківсько-Запорізької дієцезії РКЦ. Народився 31.05.1962 в Ніско (Польща) на території Сандомежської дієцезії. Закінчив Люблінський Католицький Університет. Висвячений на священника 13 грудня 1986 року. П'ять років служив у Польщі, в 1991 році як місіонер переїхав в Україну, два роки служив в Хмельницькій області та з 1993 року почав служіння в Запоріжжі. Саме він почав створення парафії та деканату, побудував парафіяльний будинок та теперішню прокатору Бога Отця Милосердного [18].

До речі, він, практично єдиний зі складу єпископату РКЦ отримав українське громадянство у 2007 р., будучи до цього громадянином Польщі (громадянство України також отримав єпископ Станіслав Падєвський).

У своїх спогадах щодо приїзду до Запоріжжя він згадував, що приїхав на запрошення голови релігійної громади РКЦ Людмили Ковальчик. Але її першим питанням було, – чи привіз він кошти на будівництво костелу? Отримавши негативну відповідь пані Людмила повідомила, що нічим допомогти не може й надала адресу польки Ванди Ведмеденко. Остання виявилася більш гостинною, радо його прийняла і Ян Собіло відслужив відправу у неї у квартирі [19].

Практично відразу після цього о. Яна поселила у себе родина Галини і Володимира Мирошників у Бородінському мікрорайоні по вул. Ладозька, 19, кв.26. Родина Мирошників була багатодітною, мала двоє дітей, згодом народилося ще двоє. Один з синів – Михайло, став католицьким священником у 2006 р. і нині служить у м. Харків (парафія Божого Милосердя і святого Шарбеля).

Вже через рік, у 1994 році, громада придбала недобудований будинок у м. Запоріжжя по вулиці Вербовій, 11. У вересні 1994 єпископ Ян Ольшанський освятив каплицю св. Павла у придбаному будинку, реконструйованому під каплицю та житло священника.

Через два роки своєї появи у м. Запоріжжя, о. Ян Собіло служив не лише у самому місті, але у Мелітополі, Бердянську, Вільнянському (с. Люцерна, Богатирівка) та Мелітопольському районах (с. Чехоград).

Римо-католицька громада у Запоріжжі розвивалася і у 1997 році налічувала вже 136 осіб та змінила назву на релігійну громаду Римсько-католицької церкви при храмі святого Павла м. Запоріжжя за адресою вулиця Вербова, 11. Людмила Ковальчик перестала бути головою громади та покинула парафію. Головою зборів – настоятелем громади був Ян Собіло, заступником голови – Анджей Станух [20].

У 1997 р. Запорізька міська рада виділила земельну ділянку під будівництво храму та парафіяльного будинку біля цирку, практично у центрі міста. Єпископ Станіслав Падевський 05.04.1998 освятив ділянку під будівництво костелу. А вже 07.10.1999 єпископ Леон Дубравський заклав наріжний камінь з Ватикану під будівництво храму за проєктом запорізьких архітекторів (зменшена копія Базиліки св. Петра у Ватикані) [18].

Після завершення будівництва Собору та парафіяльного будинку за цією адресою була зареєстрована друга за рахунком католицька громада. У 2003 році розпорядженням голови Запорізької облдержадміністрації від 03.02.2003 № 37 була зареєстрована «Релігійна громада Римсько-Католицької Церкви Бога Отця Милосердного Харківсько-Запорізької дієцезії, яка знаходиться за адресою вул. Заводська, буд 21-а» (зараз – вул. Іоанна Павла II).

До початку широкомасштабного вторгнення у Запорізькій області налічувалося вже 13 релігійних громад РКЦ по всій області.

Підсумовуючи вищезазначене, зазначимо, що перша католицька громада на Запоріжжі була не численною та складалася переважно з етнічних поляків, які потрапили сюди внаслідок політичних репресій.

Серед засновників громади були різні думки щодо її подальшої діяльності. Керівництво релігійної громади в першу чергу бажало отримувати гуманітарну допомогу з за кордону та насторожено відносилося до «засилья поляков».

Спочатку богослужіння проводилися в помешканнях парафіян, оскільки у м. Запоріжжі не збереглася католицька культова споруда.

Парафія не мала фінансових ресурсів на поточну діяльність, утримання настоятеля і існувала завдяки гуманітарній допомозі з за кордону.

Якщо на початку утворення католицької громади, переважну частину віруючих складали поляки, то поступово

етнонаціональний склад парафії змінювався і нині більшість є українцями.

Після появи постійного священика, парафія почала стрімко зростати і вже через кілька років налічувала понад 100 осіб. Серед головних проблем відзначимо негативну позицію УПЦ, яке виступало проти появи католиків на південному-сході України та практично повну підтримку цієї позиції з боку органів державної влади.

Також існує проблема із забезпечення служителами культу (перш за все українського походження), що гальмує подальший розвиток та появу нових парафій.

Активне залучення РКЦ до вирішення соціальних проблем укріпило її авторитет у регіоні.

Римо-католики на Запоріжжі працюють, моляться, допомагають соціально незахищеним категоріям населення та впевнено дивляться у майбутнє, а РКЦ стало невід'ємною частиною релігійного ландшафту області.

Джерела та література

1. Фоборіль-Христенко О. О. Римо-католицька парафія в Донецьку: від заснування до сьогодення / О. О. Фоборіль-Христенко // Історія релігій в Україні . – 2018. – Вип. 28(1). – С. 564-581. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/istrelukr_2018_28\(1\)__39](http://nbuv.gov.ua/UJRN/istrelukr_2018_28(1)__39).
2. Мосюкова Н. Г. Римо-католицька парафія м. Дніпропетровська в часи незалежності України / Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. Книга II. – Львів: Логос, 2012. – с. 346 – 354.
3. Маслак В., Лашко Є. КАТОЛИЦЬКИЙ АСПЕКТ У ЖИТТІ ТА ІСТОРІЇ МІСТА КРЕМЕНЧУКА с.21- 24. Міжрелігійний діалог та його вплив на суспільство, політику, бізнес, культуру: зб.Матеріалів Міжнародної наукової конференції, Тернопіль, 13 жовтня 2021 р. /під заг. ред. : О.Є. Гомотюк. Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В. , 2021. – 260 с.
4. Ворон О. П., Ворон О. П. Становлення та функціонування Римо-католицької церкви в незалежній Україні (1991–2016 роки): [монографія] / Оксана Петрівна Ворон, Олена Петрівна Ворон. – Київ: «Центр учбової літератури», 2018. – 200 с.
5. Римсько-Католицька Церква в Україні. ХАРКІВ-СЬКО-ЗАПОРІЗЬКА ДІЄЦЕЗІЯ [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <https://rkc.org.ua/rkcz-v-ukrayini/diyeczeziyi/harkivsko-zaporizka-diyeczeziya/>
6. Заява до виконкому Запорізької обласної Ради народних депутатів від засновників релігійної громади Римсько-католицької церкви, діяльність якої поширюється на м.Запоріжжя на 2 арк. б/н. – Регістраційна справа релігійної громади Римсько-католицької церкви м.Запоріжжя.// Архів Департаменту культури, туризму, національностей та релігій Запорізької облдержадміністрації.
7. Список громадян, які утворили релігійну громаду Римсько-католицької Церкви по вул. Буденого 4а/63 на 1 арк. б/н. – Регістраційна справа релігійної громади Рим-

сько-католицької церкви м.Запоріжжя.// Архів Департаменту культури, туризму, національностей та релігій Запорізької облдержадміністрації.

8. 24.08 – 100 років від дня народження Є. М. Розенбаума... // Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя на 2019 рік : календар і короткі бібліогр. списки / КЗ «ЗОУНБ» ЗОР ; [уклад. І. Шершньова ; відп. за вип. О. Волкова]. – Запоріжжя : Статус, 2018. – С. 270-273.

9. Розенбаум Єжи Максиміліанович // Запорізький національний університет: історія і сучасність (1930-2005) : ювілейна книга. – Запоріжжя, 2006. – С. 227-228.

10. Заключение Запорожской областной государственной администрации «О регистрации римско-католической религиозной организации» від 25.05.1992 № 02-18/541 на 1 арк. б/н. – Регістраційна справа релігійної громади Римсько-католицької церкви м.Запоріжжя.// Архів Департаменту культури, туризму, національностей та релігій Запорізької облдержадміністрації.

11. Розпорядження представника Президента України у Запорізькій області «Про статuti релігійних громад» від 08.07.1992 № 160 на 1 арк б/н. – Регістраційна справа релігійної громади Римсько-католицької церкви м.Запоріжжя.// Архів Департаменту культури, туризму, національностей та релігій Запорізької облдержадміністрації.

12. Державний архів Запорізької області ДАЗО. Ф.Р. 316, оп. 3, спр. 98. Арк. 3

13. Ковальчик, Л. Ф. «...На круги своя» : [беседа с пред. общины запорож. греко-католиков ; записала Н. Кузьменко] // Наш город. – 1992. – 28 нояб. – С. 4.

14. Інформаційна довідка завідуючого відділом у справах релігій Запорізької облдержадміністрації В. Павлюченко щодо виникнення громади римо-католиків у м. Запоріжжя на 2 арк. б/н. – Регістраційна справа релігійної громади Римсько-католицької церкви м. Запоріжжя// Архів Департ. культури, туризму, націон. та релігій Запорізької облдержадміністрації.

15. Протокол № 2 зібрання членів-засновників Римсько-католицької громади, що відбулося 19 квітня 1993 р. в м. Запоріжжя на 1 арк. б/н. – Регістраційна справа релігійної громади Римсько-католицької церкви м. Запоріжжя.// Архів Департаменту культури, туризму, національностей та релігій Запорізької облдержадміністрації.

16. Коянс А. А. Створення перших національно-культурних товариств в Запоріжжі (кінець 80-х – початок 90-х років ХХ століття) / А. А. Коянс // Музейний вісник. № 13/2. – Запоріжжя, 2013. – 422 с. – С. 179-190.

17. Засвідчення Дієцезіяльного єпископа в Кам'янець-Подільському Яна Ольшанського від 26.07.1933 № 367/93 на 1 арк б/н – Регістраційна справа релігійної громади Римсько-католицької церкви м. Запоріжжя.// Архів Департаменту культури, туризму, національностей та релігій Запорізької облдержадміністрації.

18. Санктуарій Бога Отця Милосердного в Запоріжжі [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <https://surl.li/bugvli>

19. Інтерв'ю з єпископом-помічником Харківсько-Запорізької дієцезії РКЦ Яном Собіло, записане 17.07.2025, записав – Павло Мяло.

20. Протокол № 5 зібрання членів Римо-Католицької громади святого Павла м. Запоріжжя 5 січня 1997 р. на 1 арк б/н. – Регістраційна справа релігійної громади Римсько-католицької церкви м. Запоріжжя.// Архів Департаменту культури, туризму, національностей та релігій Запорізької облдержадміністрації.

SUMMARY

The article examines the emergence of the first Catholic religious communities in Zaporizhzhia oblast after Ukraine gained independence. It analyzes the national composition of the founders of the parish of the Roman Catholic Community of the Kamianets-Podilskyi Diocese in Zaporizhzhia, the chronology of its development, and the profiles of its priests. The conclusion is made that despite opposition from the Ukrainian Orthodox Church and government concerns about the «expansion of Catholicism,» the Roman Catholic Church plays an important role in the social life of the region.